

De Omweg via Santiago

Tekst: Nicolette Hartong
Fotografie: Sjoerd Koolman en Nicolette Hartong

Over de Camino de Santiago zijn kasten vol geschreven. Voor Cees Nootboom was het de rode draad om door heel Spanje te zwerven. Wie verder door wil dringen dan de Spaanse oostkust, neemt zijn De Omweg naar Santiago (Atlas, 1992) op reis mee als niet-alledaagse gids.

Ik zoek het toeval en het vindt me altijd, zegt Cees Nootboom in *De Omweg naar Santiago* (1992). Zelf zoek ik in dit boek naar een bijzondere plek in Spanje, een pad, een berg, een top, een oord, waar ik met het boek in de hand ga wandelen, lopen. Een 'puntje' voor de wandelaar is dat Cees Nootboom het type Santiago-ganger is dat bij voorkeur reist op vier wielen. Nooit heb ik de route naar Santiago de Compostela trouwens gelopen, heb nooit

de drang gehad te pelgrimeren, of om in een groep mensen langs een snelweg te lopen in stofwolken op de Spaanse hoogvlakte, want ook dat is de Camino. Nee, noordwest Spanje heeft meer te bieden. Ik heb iets met dit boek. En ik heb iets met Spanje. Nee, omgekeerd, de gehechtheid aan Nootbooms boek is een gevolg van de fascinatie voor Spanje, dat enorme land daar achter de Pyreneeën, een ander continent, iets tussen Europa en Noord-Afrika in, en Zuid-Amerika volgens sommigen. In ieder geval gaat het om herkenning in die verhalen. Maar ook om de manier waarop Nootboom het land en het reizen in woorden en beelden vangt, en zijn breed uitwaaiende bespiegelingen, hoe hij probeert het 'verschijnsel' Spanje te bevatten in al haar facetten, te begrijpen. Of is het boeiende hoe Spanje Cees Nootboom doordrongen heeft?

Kloosterruïne van Monasterio de San Pedro, Montes de Valdeueza.

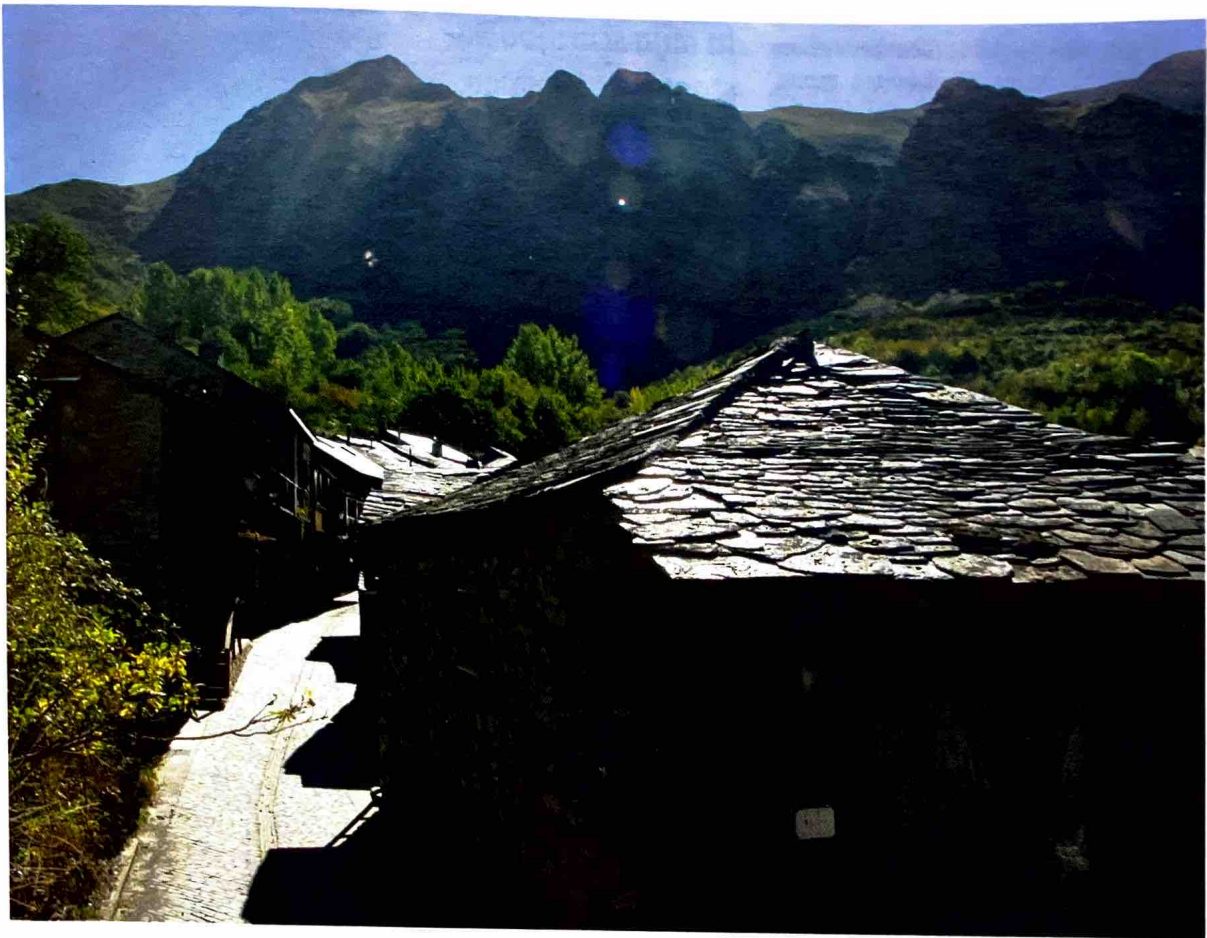
In het spoor van Cees Nootboom

Vallei van de Stilte

De Omweg ligt open op het hoofdstuk 'Voorlopige notities' uit 1986. Ik reis nooit licht, excuseert de schrijver zich als het ware, omdat hij vele kilo's boeken meestorst. Hij koopt in León een boekje, waarin een Vallei van de Stilte (Valle del Silencio) wordt beschreven. Het moet een vallei zijn van 'uitzonderlijke schoonheid, met een moeilijk begaanbaar traject dat naar een Middeleeuws dorp leidt, waar een ongeschonden mozarabische kerk staat (mazarabisch is een bouwstijl vanaf ongeveer de tiende eeuw, red.) Santiago de Peñalba. Een dorp, helemaal achterin een smal dal omhoog, opgetrokken uit ruwe stenen met in het midden het kerkje met mozarabische hoefijzer-bogen op tengere, sierlijke zuiltjes als doorgang. Waar de nauwe hoofdstraat niet méér is dan een modderpad en waar alleen grijsaards lijken te wonen die achter de luiken naar hem loeren. Een dorp dat al eeuwenlang slaapt, onveranderd door de tijd. Hij luistert naar het 'concerto grosso' van kikkers en krekels, met strijkkwartet van hommels, muggen en strontvliegen. Het is de kerk echter die Nootboom interesseert. Hij schildert de monniken die dat stuk te voet gingen, naar het einde van dat dal aan het einde van die 'eerste eeuw'. Die monniken bouwden dat kerkje en klooster, gewijd in 937 door de bisschop Gennadio van Astorga. Ook ligt eerder nog een dorp in diezelfde vallei, San Pedro de Montes, waar naartoe vijfhonderd meter gelopen moet worden, 'voetstap zegt mijn voetstap', omdat de

Cees Nootboom:
'Toppen in de verte,
kale aangevreten
hellingen (...)
De leisteen van de
daken onder me
schittert als een oude
zwart-wit film (...)
Valle de Silencio.
Het klopt.'

asfaltweg in 1986 nog niet verder reikt.
Hoe aantrekkelijk klinkt dit alles in de oren
van een wandelaar.

Het Toeval klopt aan

De schrijver raadpleegt de Michelin-gids en kaart, maar vindt de dorpen niet. De meegetorste gidsen bieden uitkomst. Even lijkt hij per muilezel de weg te moeten afleggen, maar Nootbooms Franstalige gids kent al wel de lange, slingerende asfaltweg, en vallend gesteente en de geringe breedte. Ons Michelin-boek van Spanje anno 2004 kent de beide dorpen nog steeds niet. Maar het Toeval klopt gewoon aan, ik zoek het niet. Op onze 'pièce de résistance', een detailkaart van de provincie León, die we vorig jaar van een Spanjaard meekregen en waarop elk gehucht is opgenomen, is toen al voor ons een dorpje met zwarte pen omcirkeld door die Spanjaard: Peñalba de Santiago. Notenbooms Santiago de Peñalba en San Pedro de Montes blijken Peñalba de Santiago en Montes de Valdeza te heten.

De dag dat we de vallei opzoeken, komen we vanuit een mistig Galicië, uit de kronkelende, natte, overdadig begroeide groene bergen van Os Ancares. We hadden die ochtend onze grijze capuchons over onze hoofden, als monniken. Voorbereid op een zoektocht naar het Valle Del Silencio, kaart en boek op schoot, koersen we door het stadscentrum van Ponferrada, de laatste stad vóór de grens met Galicië. Groots

Het moet een vallei zijn van 'uitzonderlijke schoonheid, met een moeilijk begaanbaar traject dat naar een Middeleeuws dorp leidt'

staat daar op een verbleekte wegwijzer, het soort dat in Spanje verwijst naar bezienswaardigheden, 'Peñalba de Santiago, Monasterio de Montes'. Verbluft bergend we de kaarten op. De beide dorpjes blijken vermeld in de meeste Santiago-gidsen, vertelt een Duitse auto-'pelgrim' ons later, als extraatje en afwisseling van de route.

Geen hoogtevrees

Wij hebben geluk: na Esteban is de weg als in Nootbooms boek, smal, omhoog, met asfalt uit de tijd van Franco. De weg wringt zich door Esteban de Valdeza, de spiegels hoeven nog niet ingeklapt. In mijn schrijfboekje staat 'haarspelden, wegslingers, dorpjes, kastanjebomen, majestueus, oud, dik' en 'brand heeft toegeslagen'. Spanjaarden kennen geen hoogtevrees, tot die conclusie komen we weer tijdens deze tocht. Daar waar wél een enkele vangrail staat, krijgen we argwaan, want die staat daar sinds er reden is geweest om die er neer te zetten. De eerste versnelling ronkt rustig verder, maar de weg slingert nog kilometersver het dal omhoog. Bij Peñalba kunnen de klamme handen eindelijk van het stuur.

In de felle najaarszon, strakblauwe lucht,

ligt daar het dorp, met grazige bergen als achterdoek. Nieuw plaveisel glimt ons tegemoet, evenals nieuwe dakleien. Ook Nootboom noemt het zwart-wit van dit lichtcontrast, zeker niet vanwege het nieuwe plaveisel, maar de zon is kennelijk onveranderd. Elk gebouw in dit dorp lijkt steen voor steen, balk voor balk, plank voor plank opnieuw opgebouwd te zijn. Geen onverhard stuk, geen modder te bekennen. Spaanse popmuziek klinkt uit een woning, je kunt hier overnachten, kaarten posten, er zijn meerdere cantina's, een winkeltje. Het fenomeen 'tijd' dringt zich op, en het is iets waarover Nootboom niet uitgedacht raakt. Is 1986 dan al zo ver weg? Nee, 1986, het jaar van 'Tsjernobil', nog niet weggevaagd uit mijn gedachten. Maar tijd gaat in Spanje nu hard. Dit dorp is uit zijn slaap gewekt.

'Wat is ver?'

Geen knoestige hand met roestige sleutel van een loerende, kromgebogen en eeuwenoude grijsaard die wel Nootboom nukkig, maar niet ons, de kerk opent. De kerk is al open, de tijden hangen aan de poort, er zijn meer bezoekers en de kerk wordt gerestaureerd.

Een zucht van verlichting toen we daarvoor de mozarabische ingang naderden, twee hoefijzervormen op drie ijle, sierlijke zuiltjes, die weer gevangen zijn binnen een vierhoekige lijn. Bravo, mompelt Nootboom bij het bekijken van dit hoogstandje. Fantastisch ja, beamen wij. Het onverbidde felle zonlicht valt ook voor ons via die poort de kerk binnen. Daar in de donkere schaduw is elke doorgang een hoefijzer op zuilen, het schip heeft drie grote bogen achter elkaar, wat een mooie ruimtelijkheid geeft voor die kleine kerk. Een eind-veertiger somt in zijn ongeduldig snelle Spaans de jaartallen voor bezoekers op. Hij heeft dit al zo vaak gedaan. De decoraties en afbeeldingen in een soort graffiti in de muur zijn 'muy singular'. Om zijn kennis te etaleren wijst hij op de middeleeuwse miniatuur op de omslag van De Omweg van Nootboom. Voor mij heeft die miniatuur iets van een Spaanse zwarte stier op een wit-geel-rood veld. De tekst erin meldt: 'ubi bestia ascendit de terra', wanneer het beest omhoog komt uit de aarde. 'Die is van de Beato de Lliébana uit de elfde eeuw, geen twijfel mogelijk.' Samen verifiëren we dit in de colofon en ja, hij is dus deskundig. En nee, de naam Cees Nootboom zegt hem niets. We hebben het over de afgelegen ligging hier, en het waarom van deze plek in het jaar 937 voor kerk en klooster. 'Wat is ver?' vraagt de man, maar niet echt want hij weet een antwoord. 'Als je bedenkt dat in die tijd Ponferrada niet bestond en ook Madrid niet. Ja, Astorga natuurlijk wel, de Romeinse zilverroute vanaf Astorga. De Camino de Santiago was er ook nog niet. De reden? Monniken hadden ruimte nodig, lucht voor hun meditatie, verso-

In mijn schrijfboekje staat 'haarspelden, wegslingers, dorpjes, kastanjabomen, majestueus, oud, dik' en 'brand heeft toege-slagen'

bering, weg van de drukke wereld van die tijd.'

Siëstatijd

Voor Montes de Valdueza, het tweede dorp gaan we de vijfhonderd meter omhoog, maar niet per terreinwagen zoals de inwoners, maar met de benenwagen. Een bord kondigt ook hier verbouwing aan over twee jaar, maar we zijn nog op tijd, alleen de cementmolen staat er. Geen toerist te bekennen, geen bewoner ook, wel een scheefhangend, handbeschreven kartonnen bordje 'cantina'. We dwalen door de immense kloosterruïne, totdat de onvermijdelijke man met de sleutel ons komt halen, want het is siëstatijd. Hij gaat ons nog voor door gangen en ruimtes naar de achterkant van de huidige kerk, naar de ingemetselde oprichtingssteen van diezelfde bisschop Gennadio, waarvoor Cees Nootboom hierheen komt. Eerlijk gezegd twijfel je aan het jaartal van deze steen, gelet op materiaal en staat waarin het zich bevindt. Tweehonderd kloosterlingen telde dit complex hier in de achttiende eeuw. Een ruïne die nu nog het hele dorp beheerst. En indrukwekkend ook de basaaliteit van een Spaans dorp anno 2005. ■

Cees Nootboom: 'Twee ijle hoefijzers, die op drie smalle zuilen rusten, de sier van de oosterse wereld hier plotseling aangeland tussen ruwe uitgehakte stenen.'

Monasterio San Pedro de Montes, 7de eeuw

De beste man vertelt dat het dorp leeft van hun groentetuinen tegen de hellingen en hij begrijpt, denk ik, onze verwondering niet. Tijd voor ons om verder te gaan.

PRAKTISCHE INFORMATIE

Omgeving en wandelen.

In het dal van Peñalba de Santiago en Montes zijn gloednieuwe wandelingen uitgezet, onder andere de PR-LE-14, de Ruta de los Monjes, en bij Peñalba zelf gaan wandelpaden omhoog de bergen op. Een ander toegankelijk wandelgebied bevindt zich met name ten zuiden in de Sierra de Cabrera, bij toeristisch Sanabria. Ook bij de Romeinse goudmijnen bij Las Medulas, niet ver van Ponferrada, kun je de ingestorte goudbergen bewandelen. Verderop liggen prachtige wandelgebieden, zoals bij het bijzondere Burbia in Los Ancares Leoneses (let op: dorpen niet door te komen voor campers/caravans), of in Os Ancares aan de andere kant in Galicië. De hoofdroute van de Camino de Santiago zelf gaat door het gebied vanaf León via Astorga en Ponferrada richting Galicië.

Boeken

De Omweg naar Santiago, Cees Nootboom, Atlas 1992. Een goede, informatieve reisgids: Noord-West Spanje van Dominicus.

